

דברי תורה וחינוך

את סגולת פלאות

ראה | הרב תמיר גרנות ראש ישיבת 'אורות שאול'

בס"ד

ייבוא וחינוך בעבודת ה'

פרק יב של ספר דברים עוסק במקום אשר יבחר ה' ובחובה לרכו בו את עבודת ה'. פרק יג, לעומתו, עוסק בגילויים שונים של עבודה זרה: נביא ע"ז, מסית ומדיח ועיר הנדחת. בתוך מוצבת פרשייה קצרה, שנראה שהיא מגשרת בין שני הנושאים:

כִּי יִבְרַח ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אִתָּה כִּי שָׁמָּה לָרַשְׁתָּ אוֹתָם מִפְּנֵיךָ וַיִּרְשָׁתָם אֹתָם וַיִּשְׁכַּתְּ בְּאַרְצָם: הַשְּׁמֵר לָךְ מִן תַּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְּׁמֵדָם מִפְּנֵיךָ וּפֶן תִּזְרַשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאָעֲשֶׂה כֵן גַּם אֲנִי: לֹא תַעֲשֶׂה כֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל תּוֹעֵבַת ה' אֲשֶׁר שָׁנָא עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׁרְפוּ בְּאֵשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם: אֵת כָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצַנֵּה אֶתְּכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא תִסַּף עָלֶיךָ וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ:

ממבט ראשון נראה שזוהי פרשייה המנותקת מהפרק הקודם, שעסק בריכוז הפולחן, והנושא הייחודי שלה הוא האיסור ללמוד מדרכי הפולחן של הגוים. ואכן המוטיב המנחה של הפרק הקודם – "המקום אשר יבחר ה'" – איננו מופיע כאן. אולם, מבט שני יגלה שלפרשייה קצרה זו יש זיקה ברורה לפרק הקודם. הנוסחה "לא תעשה כן לה' אלהיך" שבפסוקים שלפנינו הופיעה כבר פעמיים בפרק יב, ורק בו. בפעם הראשונה, בעקבות הציווי להכרית את מבני העבודה הזרה שהיו פזורים בכל מקום, התורה מצווה לא ללמוד מדפוס דתי זה: "לא תעשון כן לה' אלהיכם" (יב, ד). בפעם השנייה מצווה התורה "לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום" (יב, ח), ואוסרת על המשך הפולחן לפי הנוהג שהיה במדבר, כשהיא חוזרת על אותה נוסחה: "לא תעשון... ככל".

כלפי מה אמור האיסור "לא תעשה כן לה' אלהיך" בפסוקים שלפנינו? בדיוק כמו לאורך פרק יב, שעסק בריבוי דרכי הפולחן וריבוי המקומות, גם כאן, בסיומו של הפרק, לא מדובר על עבודה לאל אחר, אלא על ייבוא של תבניות פולחניות וטקסים מעולמה של העבודה הזרה לעבודת ה'. האזהרה כאן איננה על בגידה בה', אלא על אימוץ של אופני עבודה זרים לעבודת ה' א-להי ישראל: "איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני".

התורה מזהירה מפני דינמיקה זו, של אימוץ וייבוא דרכי פולחן וחוויה דתית מן החוץ. לא פעם בהיסטוריה של העמים אירעו תהליכים של טמיעה הפוכה – עמים כובשים ואף אימפריות אדירות הושפעו ונטמעו בתרבות המקומית אותה כבשו. כך קרה להלניזם היווני, וכך אירע גם לרומי, כשאימצה את הנצרות. הניצחון המדיני איננו מבטיח ניצחון דתי ותרבותי.

ברם, לציווי התורה יש משמעות המיוחדת גם לחידושה של התורה בעולם הדתי בכלל. הפסוק החותם את האזהרה לא לאמץ את חוקות הגוים מופיע כאן כבר בפעם השנייה: "את כל הדבר אשר אנכי מצננה אתכם אתו תשמרו לעשות לא תספ עליו ולא תגרע ממנו". בפעם הראשונה הוא הופיע בפתיחת המבוא לנאום המצוות, בפרק ד. מדוע הוא חוזר כאן?

נראה שבפרקנו מחוללת התורה מעין מהפכה קופרניקאית. מהפכה שראשיתה באידיאה של "המקום אשר יבחר ה'" והמשכה כאן. כפי שביארנו, בחירת המקום איננה רק החלטה אדמיניסטרטיבית על ריכוז הפולחן, שהרי ניתן לרכו את הפולחן ולאפשר בחירה אנושית של המקום. נובעת מכאן אמירה חד משמעית: לא הצרכים האנושיים או היתרונות הרוחניים והפסיכולוגיים יקבעו את מקום הפולחן האחד, כי אם ה' לבדו. כך גם לגבי היבטים אחרים של הפולחן. התורה מנגידה את "איש כל הישר בעיניו" ל"כי תעשה הישר בעיני ה'". בניגוד לישר בעיני ה', הישר בעיני האדם מוביל לעבודת האלילים, המהווה מרכיב מרכזי של תרבות הזמן. התורה יוצאת אפוא כנגד תפיסת הדת כתרבות וכחוויה.

האדם, מבקש דרכים להעשיר את החוויה הדתית – לעשותה חויתית יותר, דרמטית ופופולרית יותר. עבודת האל בתוך הקשר זה משרתת את האדם ואת מאווייו, אפילו יהיו הם מאוויים רוחניים. משמעותה של עשיית הישר בעיני ה' היא ביטול המינוף של עבודת ה' לטובת סיפוק הצרכים האנושיים, ולא רק צורכי הגוף או החברה הפיסיים אלא גם צרכי הרוחניים והדתיים של האדם אינם התכלית של עבודת ה'.¹ בהקשר זה מזהירה התורה "לא תוסף ולא תגרע". הדגש, דומני, הוא דווקא על ה'בל תוסיף'. הדעה המקובלת, שהתוספת תביא לשלמות דתית נעלה יותר, טועה בטעות כפולה:

1. היא עלולה להגיע לעיוות מוסרי, כפי שהתורה מדגימה כשהיא מביאה את הבעיה על דרך השלילה: "כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׁרְפוּ בְּאֵשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם". הכתוב מוכיח שדרכי הגוים חסרות את האיוון הפנימי בין ערכים שונים, המתקיים בתוך העולם של עבודת ה' על פי התורה, עולם שיש בו קריאה לחוויה ולמשמעות דתית בד בבד עם כבוד לאדם ושמירת ערכי המוסר. פולחן פגאני או גם חוויה דתית אכסטטית יכולים להיות עוצמתיים ביותר, אך לפגוע באדם ובמוסר.
  2. העיקרון היסודי של אמונת ישראל הוא כניעת האדם לפני ה' ועשיית רצונו. עבודת ה' משמעותה שהאדם מוסר את רצונותיו ורגשותיו לה', ורק כך מתחולל בו שינוי של ממש. כאשר הדת מבקשת לרגש או לספק חוויות ורוחניות עזות, ואיננה מתבטלת בפני רצון האל ומצוותיו, היא איננה משנה את האדם, והופכת לסרח עודף של הציוויליזציה והתרבות. רק ל"ישר בעיני ה'" יש ערך דתי אמתי ומכריע.
- מתוך כך מובן שהנושא הכללי של פרק יג, המאבק בעבודה זרה, אכן קשור לבחירת המקום, העומדת במרכז פרק יב. פרק יב מנוסח ניסוח פוזיטיבי, ומתאר את הדרך הנכונה לעבודת ה', ואילו פרק יג עוסק בצד הנגטיבי, בבעיות העבודה הזרה שצצות במרחב – "כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נְבִיא...". "כִּי תִשְׁמַע בְּאָמַת עֲרִיךְ... וכו'. בכל אופן, הנושא משותף – לא רק העבודה זרה עצמה היא הבעיה, אלא גם התבניות הרוחניות והתרבותיות המקיפות אותה, ולכן: "הַשְּׁמֵר לָךְ מִן תַּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם". הפיסקה המסיימת את פרק יב מהווה אפוא גשר בין הצד החיובי של עבודת ה', "במקום אשר יבחר", ובין הצד השלילי, של הנהייה אחרי דרכי הפולחן והחוויה האופייניים לדתות אחרות.

ואכן, חתימת פרק יג מחזירה אותנו למוטיב המרכזי של פרק יב: "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצַנֵּה הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ".